

■ Samspelet mellan lönebildning, penningpolitik och inflation

Det finns ett ömsesidigt beroende mellan penningpolitiken och lönesättningen. Löneutvecklingen är en faktor som påverkar inflationen och är därmed viktig för penningpolitiken. Samtidigt spelar penningpolitiken en central roll i lönesättningen genom att förankra inflationsförväntningarna kring 2 procent och på så sätt underlätta förhandlingarna om lönerna. Det är också viktigt att inflationsförväntningarna förblir förankrade vid målet för att penningpolitiken ska fungera så effektivt som möjligt. Ett av skälen bakom Riksbankens mer expansiva penningpolitik under senare tid är just att se till att de långsiktiga inflationsförväntningarna förblir förankrade på 2 procent. Denna fördjupning syftar till att förklara hur Riksbanken ser på samspelet mellan arbetsmarknaden, löneutvecklingen, inflationen och penningpolitiken och mer i detalj förklara Riksbankens löneprognos. Analysen visar att den nominella löneutvecklingen 2013 var ungefär normal i förhållande till arbetslöshet, produktivitet och förväntad inflation. De närmaste åren bedöms inflationen öka och arbetslösheten minska, vilket bidrar till att löneökningstakten i ekonomin gradvis stiger. Den mycket låga räntan bidrar till denna utveckling. Vinstandelen bedöms stiga något när produktiviteten ökar snabbare än reallönerna.

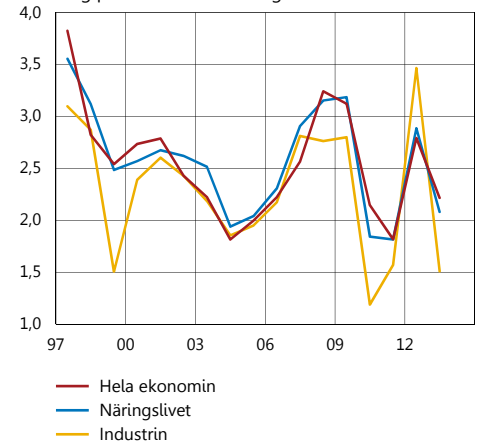
Lönebildningen i Sverige

I en ekonomi med rörlig växelkurs är den förväntade inflationen, den förväntade produktivitetstillväxten samt ambitioner om sysselsättningen viktiga faktorer som styr lönebildningen. Utifrån en uppfattning om dessa förhållanden kommer arbetsgivare och arbetstagar överens om den nominella lön som ska gälla för en tid framåt.¹⁹ I praktiken vägs också den internationella konkurrenskraften in i lönebesluten, då lönebildningen även i en liten öppen ekonomi med rörlig växelkurs inte kan frikopplas från kostnadsutvecklingen i omvärlden.

Svensk lönebildning har sedan industriavtalets tillkomst 1997 präglats av en hög grad av följsamhet mellan olika avtalsområden. Fack och arbetsgivare inom stora delar av industrin sätter normen genom att komma överens om en nivå på de procentuella löneökningarna i löneavtalen. Övriga avtalsområden tecknar sedan avtal med i stora drag samma procentuella löneökningar (se diagram A16).

Skillnaden mellan avtalade och slutliga löneökningar brukar kallas löneglidning. Löneglidningen fångar bland annat att lokala förhandlingar kan resultera i löner som ökar snabbare än avtalen. Hur stor löneglidningen är varierar också över tiden (se diagram A17).²⁰

Diagram A16. Avtalade nominella löner
Årlig procentuell förändring

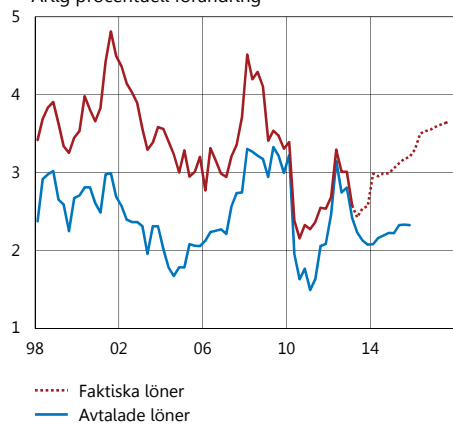

Källa: Medlingsinstitutet

¹⁹ Se till exempel N. Gottfries, Fungerar den svenska lönebildningen?, Bilaga 5 till *Långtidsutredningen 2011* och *Lönebildningsrapporten 2013*, Konjunkturinstitutet.

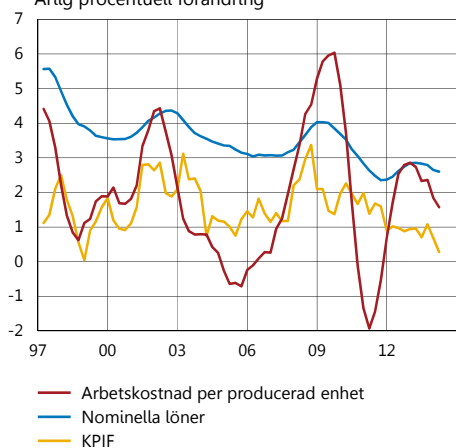
²⁰ Riksbanken använder Medlingsinstitutets sammanställning av avtalade löneökningar. I föl ändrade Medlingsinstitutet beräkningsmetod så att sifferlösa avtal inte längre ingår i sammanställningen. Tidigare ingick dessa avtal som nollavtal. Den nya metoden innebär generellt att den avtalade löneökningstakten höjs. Medlingsinstitutets avtalserie är beräknade med den nya metoden tillbaka till 2009. Beräkningar av löneglidningen är därför inte helt jämförbara före och efter 2009.

Diagram A17. Faktiska och avtalade löner
Årlig procentuell förändring

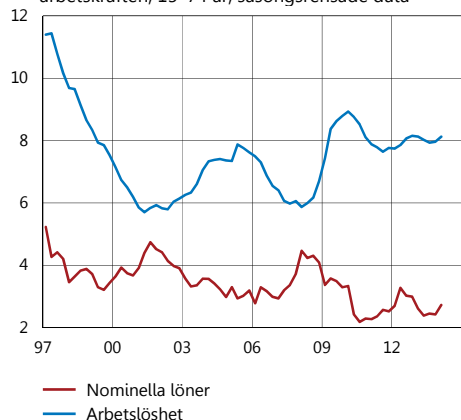
Anm. Löner enligt konjunkturlönestatistiken. Preliminära utfall för de senaste 12 månaderna. Sedan januari 2009 ingår inte så kallade sifferlösa avtal i serien för avtalade löneökningar.
 Källor: Medlingsinstitutet och Riksbanken

Diagram A18. Arbetskostnad per producerad enhet, nominella löner och KPIF
Årlig procentuell förändring

Anm. För KPIF och löner visas säsongjusterad data, för arbetskostnad per producerad enhet säsongrensad och kalenderkorrigerad data. Arbetskostnad per producerad enhet och nominella löner är uttryckta som sex kvartals glidande medelvärden.
 Källor: Medlingsinstitutet, SCB och Riksbanken

Diagram A19. Nominella löner och arbetslöshet
Årlig procentuell förändring respektive procent av arbetskraften, 15–74 år, säsongrensade data

Källor: Medlingsinstitutet och SCB

En enkel tankeram för lönebildningen ser ut på följande sätt. Parterna på arbetsmarknaden förhandlar om nominella löner. Givet den inflation löneförhandlarna räknar med, bestäms också den förväntade reallönen. Utvecklingen av sysselsättningen bestäms sedan av förhållandet mellan reallön och produktivitet. Givet löneförhandlarnas förväntningar om produktiviteten avspeglar den framförhandlade nominallönen därmed de ambitioner som finns om sysselsättningen. Om till exempel parterna lägger stor vikt vid sysselsättningen resulterar avtalsförhandlingarna i nominella löneavtal som är lägre än den förväntade inflationen och tillväxten i produktiviteten. Men det kan givetvis inträffa saker som gör att inflationen och produktivitetstillväxten utvecklas på ett annat sätt än vad parterna räknat med. Då kommer också reallönen och sysselsättningen att bli en annan än väntat. På längre sikt, när arbetslösheten är stabil på en långsiktigt hållbar nivå, kan reallönerna antas öka i takt med produktiviteten.

Lönebildningen är viktig för inflation och penningpolitik

Det finns ett ömsesidigt beroende mellan penningpolitiken och lönesättningen. Inflationen i Sverige har nämligen historiskt samvarierat med utvecklingen av arbetskostnaderna per producerad enhet. Perioder då de nominella lönerna har ökat relativt snabbt i förhållande till produktiviteten har gått hand i hand med stigande inflation (se diagram A18). Eftersom nominella löneökningar är viktiga för arbetskostnaderna per producerad enhet, som i sin tur påverkar inflationen, är de också en viktig faktor i utformningen av penningpolitiken. Om en lägre löneökningstakt än väntat medför att kostnadstrycket och inflationen blir lägre behöver penningpolitiken, allt annat lika, föras i en mer expansiv riktning (se kapitel 2).

Och penningpolitiken är viktig för lönebildningen

Penningpolitiken är även viktig för lönebildningen eftersom denna underlättas om det råder viss samsyn om den framtida inflationen. En samsyn om den framtida inflationsutvecklingen underlättar för arbetsmarknadens parter och förenklar förhandlingarna genom att utgöra en gemensam utgångspunkt. Av det skälet är det också viktigt att penningpolitiken bedrivs på ett sådant sätt att inflationsmålet uppfattas som det nominella ankaret för prisutvecklingen. Penningpolitiken kan förvisso inte styra inflationen med hög precision, vilket kan innebära att inflationen avviker från målet under relativt långa perioder. Men penningpolitiken utformas så att inflationen på sikt kommer tillbaka till målet.

Löner samvarierar med arbetsmarknadsläget

Riksbanken följer kontinuerligt löneutvecklingen och diskussionerna kring avtalsförhandlingarna. Prognoserna för lönerna baseras på historiska samband mellan nominella löner, arbetsmarknad, produktivitet och inflation, men resultaten av avtalsförhandlingarna, både vad gäller de avtalade löneökningarna och avtalens konstruktion, är också av central betydelse.

Det finns ett tydligt empiriskt samband mellan nominella löneökningar och utvecklingen på arbetsmarknaden. När arbetslösheten stiger och mängden lediga resurser på arbetsmarknaden ökar, stiger normalt de nominella timlönerna långsammare och omvänt när arbetslösheten faller (se diagram A19). Detta beror delvis på de avtalade löneökningarna, som i perioder av hög arbetslöshet har tenderat att bli mer återhållsamma.

Ett sätt att illustrera hur lönebildningen påverkas av arbetsmarknaden är att skatta så kallade löneekvationer. I dessa skattningar förklaras löneutvecklingen av nivån på arbetslösheten, den förväntade inflationen och tillväxten i produktiviteten. I nuläget bedöms den nominella löneutvecklingen vara ungefär normal givet utvecklingen av de förklarande variabelerna (se diagram A20). Den förhållandevis låga ökningstakten i timlöner 2013 kan alltså i stora drag förklaras av nivån på arbetslösheten, inflationsförväntningarna och produktivitetstillväxten i ekonomin.²¹

Som diskuterats tidigare sätts den nominella lönen i syfte att, givet den förväntade inflationen, uppnå en viss utveckling för reallönen. Om reallöner och produktivitet ökar i samma takt blir den så kallade vinstandelen konstant.²² Det historiska sambandet mellan reallöner och produktivitet är dock förhållandevis svagt i data (se diagram A21). Att produktiviteten normalt varierar mer än reallönerna innebär att även vinstandelen varierar över en konjunkturcykel (se diagram A22).²³

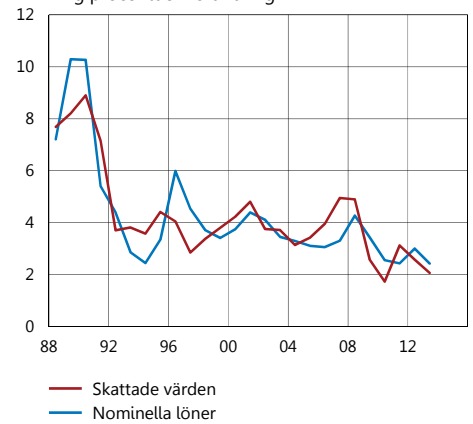
Åren 2012 och 2013 har reallönerna ökat snabbare än produktiviteten, vilket har lett till en nedgång i vinstandelen. En faktor som har bidragit till detta är att prisutvecklingen varit svagare än förväntat (se fördjupning "Varför är inflationen låg?"). Inflationen har blivit lägre än vad arbetsmarknadens parter enligt enkätundersökningar förväntade sig för 1–2 år sedan vilket innebär att den realiserade reallönen har blivit högre än den förväntade.

Sammantaget har utvecklingen av nominella löner de senaste åren varit ungefär i linje med utvecklingen på arbetsmarknaden. Att inflationen har blivit lägre än förväntat har bidragit till att reallönerna blivit oväntat höga, vilket har verkat återhållande på vinstandelen.

Lönerna stiger snabbare framöver när konjunkturen stärks

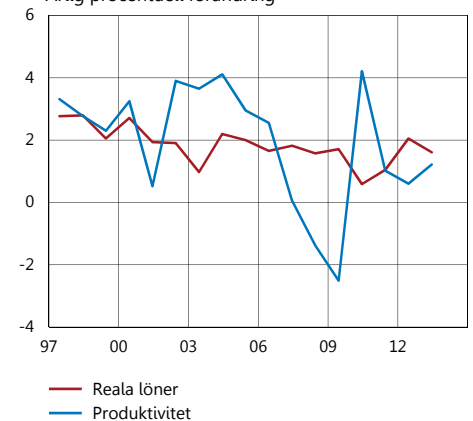
Avtalsrörelsen 2013 resulterade övervägande i treåriga nominella löneavtal som löper en bit in i 2016. Enligt Medlingsinstitutets sammanställning ökar de avtalade lönerna med 2,2 procent 2014 och 2,3 procent 2015. En ökande andel av löneavtalen utgörs dock av så kallade sifferlösa avtal. För 2015 omfattas närmare 20 procent av de anställda av avtal som inte anger någon siffersatt nominell löneökning.

Diagram A20. Faktiska och skattade nominella löner
Årlig procentuell förändring

Anm. I ekvationen förklaras löneutvecklingen av nivån på arbetslösheten, förväntad inflation och tillväxten i produktiviteten.
Källor: Medlingsinstitutet och Riksbanken.

Diagram A21. Reala löner och produktivitet
Årlig procentuell förändring

Anm. Reala löner är nominella löner deflaterade med KPIF.
Källor: Medlingsinstitutet och Riksbanken

Diagram A22. Vinstandel
Procent av förädlingsvärde

Anm. Streckad linje avser genomsnitt för perioden 1997–2013.
Källor: SCB och Riksbanken

²¹ Dessa resultat är i linje med en liknande specifikation i Konjunkturinstitutets lönebildningsrapport 2013. Inflationsförväntningar mäts i ekvationen med föregående års KPIF-inflation.

²² Vinstandelen utgörs av bruttoöverskottets andel av det samlade förädlingsvärdet, det vill säga den del av förädlingsvärdet som inte utgörs av arbetskostnader.

²³ För ytterligare diskussion om vinstandelen, se scenario "Kostnadsutvecklingen och inflationen" i Penningpolitisk rapport, februari 2014, Sveriges riksbank. Där beskrivs två scenarier som båda innebär att en i utgångsläget låg vinstandel stiger. Utvecklingen av löner och inflation, liksom penningpolitiken, är dock olika i de två scenarierna.

De avtalade löneökningarna utgör en grund för Riksbankens löneprognos. Därutöver gör Riksbanken en bedömning som framför allt grundas i hur lönerna brukar utvecklas över konjunkturen. Den mycket låga räntan bidrar till att arbetslösheten bedöms sjunka de närmaste åren. Lönerna bedöms därmed öka något snabbare i förhållande till avtalen i år och nästa år än vad de gjorde 2013. År 2016 bedöms lönerna stiga med 3,5 procent, vilket är ungefär i linje med det historiska genomsnittet. Den högre löneökningstakten är en förklaring till att inflationen stiger de kommande åren.

Prognosen innebär att reallönerna ökar snabbare än produktiviteten även i år. Vinstandelen faller därmed ytterligare något. I takt med att efterfrågan i ekonomin ökar bedöms företagens möjligheter att föra kostnader vidare till priser gradvis öka. Detta bidrar till att inflationen stiger, vilket i kombination med en något högre tillväxt i produktiviteten innebär att vinstandelen stiger 2015 och 2016. Vinstandelen dessa år är dock alltså låg i förhållande till det historiskt normala, vilket kan bidra till att löneökningarna blir mer återhållsamma. Utvecklingen av lönerna framöver är osäker även av andra skäl. I kapitel 2 illustreras hur alternativa scenarier för löneutvecklingen kan påverka inflationen och penningpolitiken.

Denna fördjupning har pekat på samspelet mellan lönebildning och penningpolitik. Löneutvecklingen är en faktor som påverkar inflationen och är därmed viktig för penningpolitiken. Samtidigt spelar penningpolitiken en central roll i lönesättningen genom att förankra inflationsförväntningarna kring 2 procent och på så sätt underlätta förhandlingarna om lönerna. Riksbanken kommer fortsätta att noga följa lönebildningen och förhandlingarna om nya löneavtal.